

Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури

Анотація. У статті проведено науково-педагогічний аналіз проблеми компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя фізичної культури. Визначено місце професійних компетенцій в системі вимог до випускника та схарактеризовано структурно-функціональну модель компетентнісно-орієнтованої підготовки вчителя фізичної культури.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, професійна компетентність, професійна підготовка, вчитель фізичної культури, студенти.

Постановка проблеми. Фізичне виховання громадян пов'язано, насамперед, з особистістю вчителя фізичної культури, його професійними знаннями, педагогічною майстерністю та професійною компетентністю. Адже вчитель фізичної культури повинен бути одним із найбільш компетентних фахівців, які проводять і координують дії щодо плану роботи школи з фізичного виховання, спорту, рекреації й туризму, організації роботи учнів на уроках фізичної культури і позаурочних заняттях, взаємодії з педагогічним колективом, батьками у створенні оптимальних умов для фізичного виховання й ведення здорового способу життя учнями. В нинішніх умовах залучення України до загальносвітових соціально-економічних і культурних процесів, до європейської інтеграції, зокрема, в освіті, визначає питання компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя фізичної культури важливим аспектом державної освітньої політики, а також педагогічної теорії і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науці розроблено теоретичне підґрунтя для розв'язання зазначеної проблеми. Так, теоретичні й методичні засади компетентнісного підходу в системі вищої та загальної середньої освіти висвітлено в працях В. Байденко, Н.Бібік,

І. Зимньої, І. Єрмакова, Н. Кузьміної, В. Лозової, О. Пометун, М. Степка, А. Хуторського, В. Хутмахера та інших. Теоретичні й практичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності, сутність і специфіку педагогічних умінь, механізми їх формування у професійно-педагогічній підготовці досліджували М. Євтух, І. Зязюн, З. Курлянд, Н. Ничкало та інші. Різні аспекти професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури представлено у працях О. Куца, Л. Лубишевої, А. Матвєєва, Л. Сущенко, Б. Шияна та інших. В роботі [5] розглянуто функціональну специфіку професійної компетенції вчителя фізичної культури, в публікаціях R. Muszkieta, О. Скалія [3], І. Омелянченка [4] представлено ієрархію компетентностей учителя фізичної культури.

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що проблема компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя фізичної культури ще не отримала належного теоретичного обґрунтування та практичної апробації. Це і зумовлює **мету статті** - провести науково-методичний аналіз проблеми застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя фізичної культури, визначити місце компетенцій в системі вимог, які пред'являються до випускника та схарактеризувати структурно-функціональну модель компетентнісно-орієнтованої підготовки вчителя фізичної культури.

Матеріали та результати дослідження. Теоретичні основи компетентнісного підходу щодо підготовки вчителя фізичної культури визначаються сутністю понять, покладених в основу їх розробки. У своєму дослідженні ми дотримуватимемося однієї з найбільш відомих моделей компетентнісного підходу, розробленої в рамках програми TUNING («Настройка освітніх структур»), спрямованої на реалізацію цілей Болонської декларації на університетському рівні, яка ставить завдання «визначення точок конвергенції й вироблення загального розуміння змісту кваліфікацій за рівнями в термінах компетенцій і результатах навчання» [8, с.32].

У ході роботи програми TUNING були виділені дві групи компетенцій: *загальні* і *спеціальні* (професійні). Загальні компетенції, у свою чергу, підрозділяються на *інструментальні*, *міжособистісні* і *системні*.

Інструментальні компетенції включають когнітивні здібності, тобто здатність розуміти і використовувати ідеї та міркування; методологічні здібності – здатність розуміти і управляти навколишнім середовищем, організовувати час, вибудовувати стратегії навчання, прийняття рішень і вирішення проблем. *Міжособистісні компетенції* визначаються як індивідуальні здібності, пов'язані з умінням виражати відчуття і відносин, з критичним осмисленням і здібністю до самокритики, а також соціальні навички, пов'язані з процесами соціальної взаємодії і співпраці, умінням працювати у групах, приймати соціальні й етичні зобов'язання. *Системні компетенції* виражаються в поєднанні розуміння, ставлення і знання, що дозволяє сприймати, яким чином частини цілого співвідносяться один з одним й оцінювати місце кожного з компонентів у системі, здатність планувати зміни.

Для розробки стандартів освіти широко використовується поняття *ключові компетенції*, через які визначаються вимоги, що пред'являються майбутньому фахівцю і мають такі характерні ознаки: багатофункціональність (компетенції належать до ключових, якщо їх наявність дозволяє вирішувати різні проблеми в повсякденному, професійному або соціальному житті); надпредметність і міждисциплінарність (застосовуються в різних ситуаціях: у школі, на роботі, в сім'ї, в політичній сфері тощо); ключові компетенції вимагають значного інтелектуального розвитку (абстрактності мислення, саморефлексії, визначення своєї власної позиції, самооцінки, критичного мислення). Ці ключові компетенції багатовимірні, тобто вони включають різні розумові процеси і вміння (аналітичні, критичні, комунікативні тощо), "ноу-хау", а також здоровий глузд.

Нині системи освіти різних країн Європи, у т.ч. й України, при усій їх культурно-національній різноманітності і специфіці економічного розвитку характеризують *дві тенденції* а саме:

по-перше, перехід до професійних стандартів, що ґрунтуються на високих результатах;

по-друге, системний опис кваліфікацій в термінах професійних компетенцій.

Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти у 2008 році розроблено *“Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти”*, у основі нового покоління якого покладено компетентнісний підхід через формування нової системи діагностичних засобів із переходом від оцінки знань до оцінки компетенцій та визначення рівня компетентності в цілому [2; 2-8]. Запропоноване в європейському проекті TUNING „...поняття компетенцій включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід’ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті)”. Поняття «компетенції» включає не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову сторони (результати освіти, знання, уміння, систему ціннісних орієнтацій). У формуванні компетенції вирішальну роль відіграє не тільки зміст освіти, але також і організація освітнього процесу, освітні технології, включаючи самостійну роботу студентів тощо. Треба підкреслити узагальнений, інтегральний характер поняття „компетенція” стосовно понять «знання, уміння», навички». Отже, [2; 8-12]:

- *компетентність* – це інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника вузу для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних областях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності;

- *компетенція* включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної області, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті). Це предметна область, у якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє готовність до виконання діяльності;

- *ключові компетенції (міжпредметні та надпредметні)*, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати актуальні індивідуальні, соціальні та інші проблеми;

- *професійні компетенції* – це компетенції (*загально-професійні; спеціалізовано-професійні*), які мають узагальнений характер, притаманний професіоналу та визначаються вимогами конкретних професійних стандартів на основі європейських аналогів та кваліфікаційною характеристикою професії працівника.

Таким чином, застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки випускників вузів припускає досягнення інтегрованого кінцевого результату освіти, який може розглядатися як сформованість у випускника ключових та професійних компетенцій як єдності узагальнених знань і умінь, універсальних здатностей і готовності до вирішення великих груп завдань – від особистих до соціальних, професійних і спеціальних професійних компетенцій, що визначають володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, готовність до інновацій в професійній галузі.

Компетентнісний підхід дозволяє уявити професійну компетентність вчителя фізичної культури, що складається із ряду компетенцій, які можуть бути об'єктивно спостережені, з певною точністю виміряні й цілеспрямовано сформовані в освітньо-професійному процесі.

Ми виділяємо наступні основні характеристики професійної компетентності вчителя фізичної культури:

- особистісно-гуманна орієнтація;

- здатність до системного бачення педагогічної реальності в сфері фізичної культури і системним діям в професійно-педагогічній ситуації;
- володіння сучасними педагогічними методиками (технологіями), пов'язаними з культурою комунікації, взаємодії з інформацією і її передачі учням;
- здатність до інтеграції вітчизняного, зарубіжного, історичного й сучасного інноваційного фізкультурно-оздоровчого досвіду;
- креативність у професійній сфері;
- наявність рефлексивної культури.

Компетентнісний підхід дозволяє реалізувати в освітньому процесі основні положення професійної підготовки вчителя фізичної культури:

- засвоєння і реалізація в професійній підготовці нормативів праці й поведінки, напрацьовані у ході культурно-історичного розвитку суспільства;
- особистісно-професійний розвиток студента, який розглядається як результат встановлення взаємозв'язку між двома лініями переходів: «повноцінна діяльність – повноцінний інтелект – повноцінна особистість» та «повноцінна спільна діяльність – повноцінний колектив – повноцінна особистість»;
- наступність в формуванні різних рівнів самосвідомості особистості (професійної, духовної й фізичної), обумовлюючих становлення її світогляду;
- системну організацію навчально-виховного процесу, яка передбачає виконання двох взаємопов'язаних вимог:
  - планомірне формування цілісної професійної діяльності й цілісної особистості, що визначає логіку розвитку засобів педагогічного управління життєдіяльності студентів;
  - переходу «від загального до особистісного» при засвоєнні навчального змісту кожного рівня й підбору для окремого студента відповідного переліку навчальних й виховних ситуацій.

Вищезазначене дозволяє охарактеризувати структурно-функціональну модель компетентісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя

фізичної культури, яка може складатися із чотирьох взаємопов'язаних блоків: управлінського, змістового, процесуального та результативного.

Управлінський блок включає в себе: визначення цілі й завдань фізкультурної освіти фахівця, сформоване на основі системного аналізу професійної діяльності вчителя фізичної культури; визначення змісту виховання, здатного реалізувати поставлену ціль, тобто визначення й розробка структури процесів, у яких реалізується гнучкі підсистеми. Основними завданнями компетентнісно-орієнтованої підготовки вчителя фізичної культури доцільно вважати: 1) формування в майбутніх фахівців професійних знань; 2) опанування студентами необхідним комплексом педагогічних умінь і навичок; 3) засвоєння ними досвіду творчої педагогічної діяльності в сфері фізичної культури і спорту; 4) формування у студентів системи ціннісно-емоційних відношень до педагогічної теорії, теорії фізичної культури, педагогічної діяльності й процесу підготовки до неї.

Окрім того, компетентнісний підхід передбачає вирішення завдань з формування наступних знань та вмінь:

- узагальнених теоретичних знань про природу, здоров'я та професійну діяльність і зв'язків між ними. Основні функції цих знань – світоглядна підготовка;
- уміння розуміти організаційну структуру професійної діяльності та інтегровану міждисциплінарну специфіку фізичної культури, її зв'язок з комплексом дисциплін соціально-гуманітарного і професійного блоків;
- уміння оцінювати державні стандарти, навчальні плани і освітні методики з точки зору впливу на фізичний і духовний аспекти здоров'я суб'єктів навчально-виховного процесу;
- уміння надати оцінку екологічним, правовим, виробничим явищам (які вивчаються або зустрічаються в житті) з точки зору сучасної соціокультурної, фізкультурно-оздоровчої ситуації тощо.

Змістовий блок включає в себе ті елементи змісту фізкультурної освіти (дисципліни, теми, програмні питання тощо), які забезпечують його

спрямованість на формування професійно-особистісних компетенцій студентів. Важливо, щоб зміст фізкультурної освіти відбивав загальні цільові орієнтири студента і викладача.

Науково обґрунтований відбір змісту професійної підготовки – є однією з основних умов продуктивності пошуків оптимізації процесу підготовки та структурується в лозіці навчальної, навчально-професійної та квазіпрофесійної (професійно-подібної) діяльності.

Процесуальний блок включає цілісну систему видів діяльності, засобів і дій, які орієнтують студента на інтеграцію професійного, духовного й фізичного в його майбутній професійній діяльності.

Формування компетенцій вчителя фізичної культури вимагає включення навчальної діяльності студентів в аналог майбутньої професійної праці, який представляється різними формами квазіпрофесійної діяльності. Це є професійна за змістом і навчальна за формою реалізації через рольові й проєктивні методики моделювання педагогічної діяльності (контекстне навчання), що формує, удосконалює методичні вміння майбутнього вчителя, стимулює його до самоаналізу та професійного самовдосконалення.

Результативний блок розглядається як ефективна, універсальна зовнішня оцінка студента, що характеризує здатність випускника до адаптації в змінних умовах оточуючого світу й підвищеній динамічності професійної діяльності.

Таким чином, сукупність цілей та педагогічних завдань, змісту, організаційних форм і методів професійної діяльності фахівців, а також ситуацій їх соціально-психологічної взаємодії, що регулюється ціннісно-нормативною системою педагогічної діяльності системи діагностики процесу підготовки, й складає професійний контекст компетентісно-орієнтованої підготовки вчителя фізичної культури.

Висновки і перспективи подальших досліджень: Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури, який ґрунтується на міждисциплінарних, інтегрованих вимогах до результату

освітньої діяльності, потребує подальшого наукового дослідження, оскільки він вимагає від учасників навчально-виховного процесу кардинально змінювати як ціль, так і вектор змісту вищої фізкультурної освіти: від передачі знань і умінь предметного змісту до формування розвиненої особистості із життєвими і професійними компетенціями. Описано основні характеристики професійної компетентності та схарактеризовано структурно-функціональну модель компетентнісно-орієнтованої підготовки вчителя фізичної культури в контексті майбутньої професійної діяльності (управлінський, змістовий, процесуальний та результативний блоки).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в пошуку моделей інтегрованої системи різнорівневої підготовки вчителя фізичної культури в сучасних умовах, виходячи із соціокультурної обумовленості освітньої політики, концепції творчості як фундаментальної основи життєдіяльності людини.

Список використаних літературних джерел

1. Життєва компетентність особистості // Науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова та ін. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
2. Комплекс нормативних документів для розроблення складових систем галузевих стандартів вищої освіти / За заг. ред. В. Д. Шинкарука. Укладачі: Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський та ін. – К. : МОН України, ІТІЗО, 2008. – С. 2-8.
3. Muszkieva R., Скалій О.В. До питання компетенції вчителя фізичного виховання сучасної школи / R. Muszkieva, О.В. Скалій // Професійні компетенції та компетентності вчителя: Матеріали регіонального науково-методичного семінару. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 122-124.
4. Омеляненко І.О. Теоретичні основи компетентнісного підходу щодо підготовки вчителя фізичної культури / І.О. Омеляненко // Професійні компетенції та компетентності вчителя: Матеріали регіональної науково-практичного семінару. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 117-118.
5. Фазлеев Н.Ш. Компетентностно ориентированный подход к профессиональной подготовке педагога по физической культуре и спорту / Н.Ш. Фазлеев // Теория и практика физической культуры – №12 – С. 9-12.
6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: Доклад на отделении философии образования и теории педагогики РАО 23 апреля 2002 / А. В. Хуторской // Центр «Эйдос». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www/eidos.ru/news/compet
7. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б.М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. Ч.1. – 272 с.
8. Tunning Education Structures in Europe. 2nd Edition. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://tuning.unideusto.org>. - 2008. - 126 p.